

УДК 347.627.4(477)

Т. С. КИРИЧЕНКО,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри охорони інтелектуальної власності цивільного права та процесу**навчально-наукового інституту права та масових комунікацій**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОДНОСТАТЕВІ ШЛЮБИ – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Досліджено питання щодо можливості існування одностатевих шлюбів та їх впливу на українське суспільство.

Сім'я є об'єктом дослідження багатьох суспільних наук – соціології, економіки, правознавства, етнографії, психології, педагогіки, демографії. Кожна із цих наук відповідно до свого предмета вивчає специфічні аспекти виникнення, функціонування і розвитку сім'ї.

В усі часи сім'я була і залишається найважливішим правовим та соціальним інститутом суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, змінюють її роль у суспільстві, впливають на його стан і розвиток. Тому кожне суспільство зацікавлене у стійкій, духовно і морально здоровій сім'ї.

Вступ України до Євросоюзу може підняти на новий рівень обговорення проблеми легалізації одностатевих шлюбів. На думку ж представників Інституту соціології Національної академії наук України, законодавчі ініціативи легалізувати нетрадиційні союзи навряд чи найближчим часом будуть схвалені суспільством, оскільки 72 % українців негативно ставляться до представників сексуальних меншин.

Зміцнення устоїв сім'ї, шлюбно-сімейних відносин тісно пов'язане з оновленням нашого суспільства, духовним відродженням української нації, державотворенням, економічним і духовним поступом України, тому для того, щоб з'ясувати деякі питання стосовно одностатевих шлюбів, звернімося до історії.

У дохристиянського суспільства домінували парні сім'ї, пізні шлюби, велика кількість самотніх людей. Сім'я перебувала під великим впливом церкви на сімейне життя і шлюб, забо-

роною шлюбів між кровними родичами, з добровільним вступом до шлюбу, практичною неможливістю розлучень, заборонаю абортів тощо).

З початком промислового перевороту в кінці XVIII ст. відбувається перша революція в сімейному житті: зниження віку вступу до шлюбу, підвищення рівня народжуваності, поширення жіночої праці, дозвіл розлучень за судовим рішенням тощо.

Кардинальні зміни у матримоніальній та репродуктивній поведінці населення розвинутих країн призвели до трансформації шлюбно-сімейних відносин і відповідно до змін у структурі, функціях, формах сім'ї. Демографічний розвиток цих країн характеризується зниженням рівня шлюбності, поширенням нових форм шлюбного партнерства, нестабільністю шлюбних відносин та високим рівнем розлучень, а також безпрецедентним зниженням народжуваності, поширенням позашлюбної народжуваності, збільшенням чисельності одинаків, які проживають «поза сім'єю» тощо. Спостерігається плюралізація форм сімейного життя, зростає їх різноманітність. Такі демографічні рушення відбувались у країнах Західної Європи вже з 1970-х років минулого століття, а з кінця 1980-х – початку 1990-х років – і у всіх посткомуністичних країнах Європи, у тому числі й в Україні [1, с. 63–110]. По-перше, українська сім'я розвивається в умовах демографічної кризи, коли «міра» демографічного відтворення населення країни порушена; по-друге, складні соціально-економічні умови розвитку населення

України у перехідному суспільстві, сповненому суперечностей, незадовільне економічне забезпечення його відтворення прискорюють трансформацію української сім'ї, впливають на її функції, форми. Складне поєднання впливу національних традицій, нових ринкових умов існування, наслідків соціально-економічної кризи опосередковує, деформує прояв загальноєвропейських закономірностей.

Кризою сім'ї, на думку А. І. Антонова, може бути названий «ціннісний конфлікт особи і суспільства щодо народження і соціалізації дітей, що зумовлює в невиконання репродуктивної і соціалізаційної функцій сім'ї, супроводжується ослабленням сім'ї як союзу родичів (процес нуклеаризації), союзу батьків і дітей (процес кон'югації і девальвації сім'ї, дітей, батьківства), союзу подружжя (процес індивідуалізації, автономізації Я), ослабленням триєдиності сім'ї – батьківства – дитинства – стосунків подружжя через зникнення сімейного виробництва, спільної діяльності батьків і дітей (процес заміни родиноцентризму егоцентризмом)» [2, с. 111–112].

За А. І. Антоновим, сім'я є посередником у протистоянні особи і суспільства. В означеному протистоянні учений приймає сторону суспільства, постулює основною цінністю збереження і нормальне функціонування останнього. При цьому нормальне функціонування А. І. Антонов розуміє перш за все як соціальну необхідність у відтворенні: «...суспільство в цілому ніби чекає від сім'ї нових поколінь, і не простого їх поповнення, а такого, коли відтворюються загальнолюдські, національні та інші загальнозначущі цінності» [3, с. 11].

Оскільки відтворення населення — основна функція сім'ї, то і криза сім'ї полягає в невиконанні нею «основних» функцій щодо народження і вихованню дітей. Основними аргументами є погіршення базових демографічних показників – зниження рівня народжуваності, загальних і спеціальних коефіцієнтів шлюбності; зростання кількості розлучень; істотне зростання кількості осіб, що живуть самі або живуть разом без оформлення стосунків тощо.

Виникненням альтернативних форм сімейних стосунків, є підтвердження розпаду моногамної сім'ї. А. І. Антонов вважає, що «різноманіття типів сім'ї – це міф. Є одна початкова форма сім'ї – багатопокілінна, багатодітна, багатолітня (довічний шлюб)» [4, с. 64].

Інший підхід застосовують прибічники адаптаційної концепції, які виходять із того, що різні види трансформації сімейних стосунків є їх доцільною адаптацією до змінних умов сус-

пільного життя, що об'єктивно свідчать при цьому про високу стійкість і авторитетність інститутів шлюбу і сім'ї, які зберігаються і в сучасному суспільстві.

Одним із варіантів наведеного вище підходу є концепція зміни історичних типів сімейних стосунків (модернізація форм сім'ї), розроблена С. І. Голодом. «Кризу, – стверджує С. І. Голод, – переживають лише патріархальні моделі сім'ї. Вони пов'язані із закономірним переходом від патріархальної сім'ї до нових форм шлюбу» [5, с. 90–187].

С. І. Голод вважає, що процеси і явища, які відбуваються в шлюбній, сексуальній і репродуктивній сферах і виявлені до середини ХХ століття, вже не можуть інтерпретуватися однозначно як відхилення від норми. Їх швидше слід розглядати як ознаку істотних і незворотних еволюційних зрушень у самому інституті сім'ї.

Поборники «сексуальної революції» найбільшим її досягненням вважають звільнення людини від багатовікових заборон у галузі статевих стосунків, але, як добре сказав болгарський письменник Б. І. Райнов, «коли обтяжливі обмеження замінюються свавіллям, коли на місце зайвої соромливості приходить зухвала безсоромність, коли таємниця інтимного життя перетворюється на нахабно розкладений і пропонуванний на кожному розі товар, коли природна необхідність переростає в розпусту, в протиприродні безчинства, доречно запитати: яка цінність такого звільнення і чи не є це звільнення звільненням від усього людського?». На наш погляд, таким протиприродним безчинством є одностатеві стосунки.

Одностатевий шлюб – це співжиття гомосексуальної пари. У багатьох країнах Заходу (Данія, Норвегія, Швеція, Гренландія, Ісландія, Нідерланди, Франція, Бельгія, Німеччина, Фінляндія, Люксембург, Нова Зеландія, Великобританія і Північна Ірландія, Чехія, Швейцарія з 2007 р.), а також деяких регіонах країн Північної і Південної Америки одностатеві пари можуть укласти шлюб. Деякі церкви також визнають гомосексуальний шлюб (наприклад Шведська єпископальна церква). У відповідних національних мовах і законодавчих актах використовується те ж саме слово, що перекладається українською мовою як шлюб; укладення такого союзу породжує схожі зі шлюбом юридичні наслідки. Утім, зрозуміло, що з наведених положень є низка природних винятків, оскільки в такому союзі не може бути спільних біологічних дітей (але можуть бути прийомні). У більшості країн, у тому числі і в Україні,

одностатеві шлюби не визнаються і не реєструються.

За часів Радянського Союзу існували два репресивні заходи держави стосовно гомосексуалістів: у кримінальному законодавстві – ст. 121.1 Кримінального кодексу, за якою мужолозтво каралося позбавленням свободи до п'яти років; у медицині – заходи психіатрії, які дозволяли жінок, які вступали в лесбійські стосунки, примусово вміщувати в заклади для психічно хворих. Якщо про лесбійські любовні стосунки батьки або відповідальні за виховання повідомляли владі, то тим, хто вступав у такі стосунки, майже завжди ставили діагноз «розлади особи».

Молодих жінок (особливо 15–19-річних) поміщували на три місяці до психіатричної лікарні, де їх лікували медикаментами, що впливають на свідомість. Потім вони повинні були зареєструватися у місцевого психолога як психічно хворі. Така реєстрація позбавляла їх можливості будувати професійну кар'єру або навіть отримати права на керування автомобілем.

У 20-ті роки ХХ ст. радянська психіатрія розробила типову теорію для виявлення «активних лесбіянок». Їх було нібито можна виявити за їх енергійністю, заповзятливістю та успіху в чоловічих професіях, за тим що вони палять, п'ють і лихословлять, виглядають по чоловічому, люблять верхову їзду і роблять кар'єру в Червоній Армії [6, с. 117].

Зараз ми бачимо, що статеві стосунки позбавляються всього людського. Все зводиться до фізіології. Людина перетворюється на тварину, але особливого роду тварину: у тварин злягання відбувається для продовження роду; у людини статеві зносини стають одним із видів розваг.

Але якщо любов між чоловіком і жінкою зараз практично зникає, то зате широко рекламується сексуальний потяг один до одного людей, що належать до однієї статі. З'являються книги, створюються фільми й телепередачі, що оспівують красу гомосексуалізму. Відбувається боротьба за права сексуальних меншин. Висуваються вимоги правового оформлення гомосексуальних стосунків. У деяких країнах Заходу вже дозволена реєстрація шлюбів між особами однієї статі. Поза сумнівом, гомосексуалізм є патологією, тому навряд чи можна схвалити практику кримінального переслідування гомосексуальних стосунків, що існувала в багатьох країнах.

Небезпечний не гомосексуалізм сам по собі, а те, що відбувається зараз його настирливе

рекламування, наполегливі спроби видати його за цілком нормальне явище. Страшне прагнення зробити гомосексуалізм модним, унаслідок чого коло осіб, що практикують такі стосунки, може істотно розширитися за рахунок абсолютно нормальних за своєю природою людей. Гомосексуалізм забороняти не потрібно, але його пропаганду слід зупинити. Пропаганда потрібна лише для справжньої, чистої любові між чоловіком і жінкою. Потрібне не тотальне руйнування норм, що регламентують стосунки статей, а нове їх регулювання, не стільки правове, скільки моральне. В його основу має бути покладене уявлення про любов між чоловіком і жінкою як найбільшу соціальну цінність [7, с. 209–235].

Ідея природних прав людини і спроби її юридичного закріплення не належить ХХ ст., проте саме в ХХ ст. ідея невідчужуваних прав отримала свій максимальний розвиток. Вражене жахами двох світових воєн і масових репресій тоталітаризму і фашизму, світове співтовариство поставило питання про створення системи, що забезпечує базові права людини. Дана система, спираючись на історичний досвід, результати демократичного розвитку держав, політичну філософію та практику, повинна забезпечувати певний універсальний набір прав рівних і вільних індивідів, що дозволяє їм вести гідне існування, захищати їх від свавілля держави, а також сприяти розвитку демократії та міжнародного миру і співробітництва. Так з'явилися Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (111) Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., а також Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, що була прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. і набула чинності 3 вересня 1953 р. Названі декларації, що включили в себе комплекс прав і свобод – від права на життя і рівність до свободи слова і совісті (тобто біологічні і культурні норми) – покликані подолати моральні і релігійні обмеження держав, забезпечивши всім їх членам рівний набір базових універсальних прав. Крім того, що багато держав включили статті декларацій у свої конституції, були створені механізми міжнародного контролю за дотриманням прав людини, а також міжнародні судові органи, наприклад Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд), рішення якого мають обов'язковий характер для країн – членів Ради Європи.

Якщо простежити рішення Європейського суду, культурні та правові зміни національних держав, то ми побачимо, що гомосексуальність

визнається як право на особисте життя, що існують гей/лесбійські видання, клуби, фільми і тощо, що існує можливість створення гей/лесбійських організацій та їх функціонування. Проходять гомосексуальні конференції, паради, фестивалі. Однак найбільш важливим і складним питанням визнання гомосексуальності виявилось право на сім'ю і на шлюб.

Незважаючи на те, що Європейський суд захищав права гомосексуалів на основі статей про невтручання в особисте життя та недопущення дискримінації, він не вирішив жодної справи на користь гомосексуалів на підставі статті про повагу до сімейної життя, хоча цією статтею захищалися і відносини гетеросексуальних пар, які не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі. Таким чином, на рівні дії Європейської конвенції прав людини одностатеві пари не мають права на шлюб і сім'ю, отже, не мають прав, що випливають із цього, – спадкування, усиновлення, еміграційного права тощо [6].

За останнє десятиліття багато країн Європи прийняли на національному рівні закони про одностатевому партнерство, але, за винятком Голландії, у всіх країнах одностатеві союзи тією чи іншою мірою не є рівнозначним еквівалентом гетеросексуального шлюбу для їх членів існують істотні правові обмеження. Якщо навіть не брати до уваги той факт, що сім'я часто є об'єктом соціальної політики, що

тягне за собою багато спеціальних прав (податкові пільги, медичне обслуговування тощо), і не визнані сім'єю одностатеві пари з цього процесу виключаються, залишається дивним те, що, будучи гетеросексуальним, індивід має більше громадянських прав, ніж гомосексуальний, тобто укладати шлюб як акт цивільного стану можуть тільки гетеросексуальні чоловіки і жінки.

Таким чином, ми бачимо, що сім'я і шлюб, які визнаються правом людини, монополізовані гетеросексуальністю, незважаючи на те, що форми сімейно-шлюбних відносин істотно змінилися в сучасному світі і сім'я більше не є виключно офіційно зареєстрованим союзом чоловіка і жінки і народжених у шлюбі дітей, а являє собою широкий діапазон зареєстрованих і незареєстрованих спілок, що включають розлучених, овдовілих, дітей від попередніх шлюбів, прийомних дітей тощо. Проте за гетеросексуальним союзом будь-якої конфігурації визнається моральне право називатися сім'єю, народжувати і виховувати дітей. За гомосексуальними союзами таке право не закріплено.

Отже, потрібне не тотальне руйнування норм, що регламентують стосунки між представниками різних статей, а нове регулювання таких стосунків, не стільки правове, скільки моральне. У його основу має бути покладене уявлення про кохання між чоловіком і жінкою як найбільшу соціальну цінність.

Список використаної літератури

1. The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses / United Nations Economic Commission for Europe ; United Nations Population Fund. – Geneva : United Nations, 2005. – 320 p.
2. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во МГУ ; Изд-во Междунар. ун-та бизнеса и упр., 1996. – 304 с.
3. Жизнедеятельность семьи: тенденции и проблемы / отв. ред. А. И. Антонов. – М. : Наука, 1990. – 128 с.
4. Антонов А. И. Действительно ли небо упало на землю? / А. И. Антонов // Вестник МГУ. Серия 18. Социология и политология. – 1996. – № 3. – С. 60–64.
5. Голод С. И. Семья и брак: историко-социологический анализ / С. И. Голод. – СПб. : Петрополис, 1998. – 271 с.
6. Алексеев Н. А. Правовое регулирование положения сексуальных меньшинств: Россия в свете практики международных организаций и национального законодательства стран мира / Н. А. Алексеев. – М. : БЕК, 2002. – 384 с.
7. Семенов Ю. И. Социальная организация отношений между полами: возникновение и развитие // Социальная философия : курс лекций : учебник / под ред. И. А. Гобозова. – М. : Савин С. А., 2003. – С. 209–235.

Надійшла до редколегії 14.12.2012

КИРИЧЕНКО Т. С. ОДНОПОЛЫЕ БРАКИ – МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ?

Исследован вопрос относительно возможности существования однополых браков и их влияния на украинское общество.

KYRYCHENKO T. SAME-SEX MARRIAGES – THE MYTH OR REALITY?

A question concerning the existence of possibility of same-sex marriages and their influence on Ukrainian society is considered.